

- К.: ИСИО Украины, 1993. – С. 43-46; Сараев А.Д, Проблемы системности в философии и валеоэкологии человека. – Киев-Симферополь: Знание, 2001. – С. 51-56. С. 69-71.
7. См. об этом: Тюхтин В.С. Актуальные вопросы разработки общей теории систем // Система. Симметрия. Гармония / Под ред. В.С. Тюхтина, Ю.А. Урманцева. – М.: Мысль, 1988. – С. 10-38.
  8. См. об этом: Урманцев Ю.А. Общая теория систем: состояния, приложения и перспективы развития // Система. Симметрия. Гармония / Под ред. В.С. Тюхтина, Ю.А. Урманцева. – М.: Мысль, 1988. – С. 38-130.
  9. Урманцев Ю.А. Изомерия в живой природе. IV. Исследование свойств биологических изомеров (на примере венчиков льна) // Ботанический журнал. 1973. – Т. 58. – № 6. – С. 769-783; Урманцев Ю.А. Изомерия в живой природе. V. Исследование свойств биологических изомеров (на примере венчиков и коробочек льна) // Физиология растений. – 1974. – № 4. – С. 771-779.

Сидоренко С.В.

ГЛОБАЛЬНА ЛЮДИНА В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО БУТТЯ І ГЛОБАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Вступ Актуальність теми пояснюється тим, що сучасне світове суспільство вступило до нової реальності, обрали шлях глобалізації. У розгортанні процесів глобалізації важливу роль відіграли політичні обставини, особливо крах світової соціалістичної системи, розпад СРСР, Югославії, “оксамитові” революції у східнослов’янських країнах. Поразка соціалізму вплинула на ліквідацію біполярного світу, значно розширила простір, у якому виникли відносно однотипні соціально-економічні відносини. В сучасних світових спільнотах спостерігається тенденція до глобалізації соціального буття та його проявів в економіці, політиці, культурі. Заради подальшого глобального розвитку й економічного процвітання людство мусить платити певну ціну – відмовитися від так званої моделі національної держави, погодитися на поступки власним суверенітетам, етнічності та національною самобутністю, морально-духовними засадами тощо. Зрозуміло, що така тенденція впливає на буття людини, її духовність та майбутнє. Тому у соціально-філософському розумінні сучасний процес глобалізації постає як питання про сутність сучасної людини, про рівень її свідомості, про специфіку її ідеалів та кінцевих цілей. Проте ядром процесу глобалізації виступає сучасна людина, її духовні засади. Отже, від “глобальної” людини залежить майбутній розвиток “глобального” суспільства.

Стан розробленості проблеми Представники Римського клубу Д.Меддоуз, А.Печчеї, Д.Форрестер, М.Месарович, Р.Вайцеккер та інші вперше поставили питання про необхідність визнання понад усе пріоритетів духовних цінностей та ідеалів, які допоможуть сучасній цивілізації запобігти нових глобальних проблем та розбудувати майбутнє. Значну цінність у дослідженні феномену глобалізації мали роботи З.Бжезінського, І.Уоллестайна, У.Робертсона, З.Баумана, Д.Розенау, М.Арчера, К.Лейна, А.Аппадурі, Л.Склера, Д.Стігліца, У.Бека, В.Воронкової, В.Ляха, В.Табачковського, М.Степико, І.Степаненко, В.Шинкарука, В.Воловика, В.Беха, Л.Кривеги, М.Надольного, В.Андрущенко, Г.Ковадло та ін.

Метою дослідження є теоретико-методологічні засади дослідження процесів глобалізації з акцентом на виявленні головних тенденцій глобального буття і глобальної свідомості.

Обговорення проблеми Становлення філософських та загальнонаукових передумов до процесів глобалізації відбулося у 70-ті роки ХХ століття. На це вплинули ідеї холізму, постмодернізму, системології, кібернетики, семіотики, еволюційні концепції глобального та універсального еволюціонізму, синергетики, діатропики тощо. Сам термін "глобалізація" набув широкого змісту та має багато змістовних значень, концепцій та підходів. Існуюча полісемантичність поглядів вказує, на думку М.Чешкова, на кризу глобалізації як науки, що не виявила ні предмет, ні суб'єкт власного дослідження, у зв'язку з цим залишається відкритим питання про сутність глобалізації. Дискусії точаться навколо причини появи глобалізації, її етапів, аспектів, підходів, базових мегатенденцій тощо.

Процеси глобалізації не визнають кордонів, вони знищують єдність національної держави та національного суспільства, національно-державна політика за умов глобалізації втрачає власний суверенітет. Світ стає лабільним, когерентним. Завдяки засобам масової інформації процеси глобалізації відбуваються без перешкод, виникає “глобус компактного часу”, події різного значення у різноманітних точках земної кулі можуть розміщатися в одному часовому просторі. Такі зрушення є викликом на процеси глобалізації. На думку В.Воронкової, “глобалізація – це цивілізаційне зрушення” [1, с.379], що стрімко увірвалося у сучасне буття людини та вже стало соціальною реальністю.

Глобалізація привела до змін у найважливіших соціальних інститутах сучасної цивілізації: змінюється роль держави, цінності свободи та демократії, образотворчі стратегії та геополітичні установки, відбуваються “порушення” ціннісно-нормативної системи суспільства. Глобальна людина змушена вести боротьбу за власне виживання у світі, все частіше вона занурена у потік буденного життя і не може знайти у ньому нічого цінного, не може реалізувати свою справжню природу. На думку І.Степаненко, сучасна людина “не має того необхідного життєвого натхнення, яке може спрямувати її волю поза межі цих банальностей, розірвати їхні ланцюги й вивести її на шлях смисложиттєвих здійснень” [2, с.42]. Становище людини в сучасному світі є амбівалентним. З одного боку, внаслідок глобалізації, зростає роль особистості, яка розбудовує життя за власною програмою, з іншого боку, людина втратила певну ціннісно-смыслову форму власного буття. Проте, найважливішою особистісною якістю, яка забезпечує цю форму, є духовність. На думку С.Токаревої: “Духовність є розмірність людини з духом як надіндивідуальною ідеальною сутністю, що задає міру людського в людині” [3, с.84]. Саме в духовності, духовних засадах глобальна людина повинна

знаходити ціннісно-сміслову форму власного буття. Духовна сутність людини спонукає людей до саморозкриття, самовизначення. У той час як головною причиною, що викликає моральний занепад людини є втрата ціннісної системи, яка складається з духовних та моральних пріоритетів.

Сучасні системи події вказують на духовну обмеженість сучасної людини, яка спричиняє збройні конфлікти, війни, терористичні акти. Парадоксальність ситуації в тому, що духовна криза виникає та набуває розвиток на фоні поліпшення умов життя. Головними причинами такого явища є:

- 1) технізація, що спричиняє зростання всіх форм відчуження та демократизації суспільства;
- 2) прихильність людини до культурного середовища, що ідеально пристосовує її до задоволення його бажань та потреб [3, с.96].

Однією з особливостей сучасного етапу розвитку суспільства є те, що духовний, моральний, соціальний розвиток окремого індивіда не встигає здійснюватися такими ж темпами, як відбуваються зміни у світі. Відомий меценат Д.Сорос має змогу спостерігати та описувати глобалізаційні процеси з “епіцентру” розповсюдження нового світового порядку. Автор окремо зупиняється на морально-етичних проблемах сучасності. Він висловлює побоювання щодо поширення цінностей прагматизму, збагачення, накопичення та гедонізму, що можуть підірвати підвалини загальнолюдського гуманізму. Саме тому виховання духовної людини, яка цінує та відстоює ідеали добра, гідності, відповідальності, істини є найактуальнішим завданням міжнародної політики.

В умовах глобалізації змінюється духовно-теоретична, духовно-практична та матеріально-практична життєдіяльність сучасної людини. Всі форми є когерентними та когнітивними. Принцип когнітивності передбачає відкриття та розвиток духовності, внутрішньої автономії, відносної незалежності від життєвих обставин, вміння знайти таку внутрішню точку оперття та чинення опору, яка дозволить людині дійти до кінцевої мети, знайти власне призначення у глобальному світі. Сучасний світ – це буття людини, яке визначається процесами глобалізації.

Процеси глобалізації впливають на світову економіку та загострюють нерівності умов життя на планеті. Особливої актуальності набула проблема імміграції, прагнення “закритися” від імміграційних потоків обертається у важливий фактор світового політичного життя. Вимога зробити жорстоким іммігрантське законодавство виходить на перші позиції суспільних глобальних пріоритетів.

Форсування процесів лібералізації та дерегулювання призводить до порушення традиційних укладів життя, цим створюється підґрунтя ворожості великих груп людей до Заходу, загострюються конфлікти культурного, світоглядного характеру. Виникають різні форми реалізації глобального протесту - від антиглобалізму до релігійного фундаменталізму. Так, на думку В.Ляха, глобалізація “створює нестабільний світ, в якому трансформації зачіпають усі сфери суспільного і індивідуального життя... Це безперервний процес створення і руйнування” [8, с. 11].

Прикладом нестабільності, світового непорозуміння між християнським та мусульманським світом є події 11 вересня 2001р. у США, американські вторгнення до Афганістану, Іраку, наслідки цього явища можна було спостерігати у січні-лютому 2006р. протягом “карикатурної кризи” між Данією та Норвегією, з одного боку, та ісламським світом – з іншого, сучасний конфлікт між МАГАТЕ та Іраном за ядерні дослідження.

Особливої уваги заслуговує феномен “кольорових” революцій початку ХХІ століття у Грузії, на Україні. Події у Киргизії можна віднести до напівреволюції, Узбекистані до її поганої репетиції. Зв’язок “кольорових” революцій з глобалізацією присутній, тим більше, що всі перелічені країни залучені до неї. Масові незадоволення у цих країнах пов’язані з глобалізаційними впливами, а політичні орієнтації еліт цих держав визначаються прагненнями залучитися до вестернізованих глобальних порядків.

В умовах глобалізації відбувається розширення інформаційного простору, індивідуалізація – з іншого здійснює потужний вплив на потреби і мотиви особистості. Вони все менш регулюються культурою, системою, традицією норм і цінностей власного соціального середовища. Послаблення стійких соціально-групових зв’язків людей, глобальне поширення “масової культури” і насадження нею стандартів загострює проблему ідентичності. Адже саме історично утворені культури є головним джерелом з якого особа запозичує життєву мудрість і духовну наснагу. Людині, яка втратила своє коріння, загрожує психологічна дезорієнтація, втрата внутрішніх правил, які регулюють його життя. Але основу вестернізації було б невірною вбачати лише в агресивній культурній експансії Заходу, що спирається на його могутність. За нею також стоїть неадекватність багатьох традиційних культур умовам сучасного економічного і соціального життя, яке швидко змінюється в умовах глобалізації. Для вирішення проблем вестернізації існує шлях, що передбачає еволюцію цінностей і норм традиційних культур, адаптації їх до сучасних умов.

Для того, щоб змінити негативні наслідки глобалізації необхідно змінити духовні та етичні засади людства. Знадобиться велика праця радикальної гуманізації світової спільноти засобами масового всезагально-го виховання та освіти.

Країни чи соціальні організми, які не витримують пресингу нової глобальної піраміди деградує, корумпуються і руйнуються, фактично опиняються під владою класово-мафійозних структур. В такому випадку глобалізація ускладнює буття людини, наближує людину до страждань та невпевненості. Але, негативні наслідки глобалізації ні в якому разі не можна абсолютизувати, разом з ускладненнями, що притаманні глобалізації, вона має позитивні моменти. Пітер Бергер вважає, що “на культурному рівні виник серйозний виклик плюралізму: руйнування старих традицій та поява можливостей вибору серед вірувань, цінностей та життєвих стилів” [7, с.50].

В ситуації, що сформувалася сучасні спільноти по-різному сприймають прояви глобальних процесів.

Так, у 2002-2003 роках американська організація "Pew Center Research" організувала загальносвітове опитування населення щодо ставлення до сучасних глобальних процесів, наслідків цих процесів для життя конкретних країн. Опитування було проведене у 44 країнах, які репрезентували і розвинені країни, і країни, що розвиваються. Загалом було опитано 38 тис. осіб. В Україні опитування проводилося влітку 2002 компанією MEMRB. За репрезентативною загальноукраїнською випадковою вибіркою опитано 500 осіб віком від 18 років і старше. Загалом виявилось, що наші громадяни досить явно відчули зміни у масштабах зв'язків між різними країнами. Переважна більшість громадян вважали, що за останні п'ять років торговельні та ділові зв'язки між нашою й іншими країнами, комунікації між нашими громадянами й людьми з інших країн і взаємні мандрівки, доступність фільмів, ТБ та музики з різних куточків світу, вплив міжнародних інвесторів, банків і фінансових організацій на економічну політику нашої країни зросли, причому суттєво. Переважна більшість людей продемонстрували відкритість для контактів із зовнішнім світом – відчуття збільшення можливостей для таких контактів і позитивні оцінки подібних контактів. При цьому більшість наших громадян переймаються змінами у традиційному для нашого суспільства способі життя. Вони відчують, що цей традиційний спосіб життя занепадає, і воліли б захистити та зберегти його. Причому такі настрої переважають не лише серед людей старшого покоління, а й серед молоді. Наше населення переважно негативно ставиться до таких процесів у сучасному культурному просторі країни, як вестернізація та американізація, готове приймати європейські та американські культурні продукти, але лише тією мірою, якою це торкається основ нашої власної культури. Водночас більшість населення не вважає, що негативний вплив іноземного способу життя настільки суттєвий, щоби зіпсувати майбутнє покоління – від дітей переважно очікують, щоб вони будуть кращими, ніж наші нинішні дорослі співгромадяни [5, с. 206].

Глобальні процеси, що переживають країни пострадянського табору, в більшості випадків, негативно впливають на інститут родини, виховання дітей. Так, вивчаючи вплив родини на злочинність неповнолітніх, наприклад, в Росії, дослідники В.Лелеков, С.Кошелева прийшли до висновку, що з числа підлітків, які зробили злочин, 46% виховувалися у неповній сім'ї, батьки не були прикладом поведінки для власних дітей. В особливо тяжких умовах виховувалися підлітки, які опинилися в колонії, з них майже половина юнаків та три чверті дівчат мали раніше судимих родичів.

До головних криміногенних факторів, що негативно впливають на неповнолітніх, дослідники відносять: 1) виховання дітей в умовах неповної родини; 2) існування у сім'ях судимих родичів; 3) зловживання спиртними напоями дорослими членами родини, скандали, бійки, сексуальна розпуста; 4) тяжке матеріальне становище, негативні житлові умови, злидні; 5) низька правова культура, правовий нігілізм батьків та дорослих членів родини; 6) грубість, жорстокість, насилля, виховання дітей в умовах емоційного голоду [6, с.112].

Водночас, доба глобалізації визначається також зміною глобальної свідомості. Можна стверджувати, що нове суспільство перш за все змінює роль та функції знання. Уже не знання визначає владу людину над суспільством чи природою, як це було в класичні часи, а влада використовує знання як свій інструмент. З одного боку, знання в постіндустріальному суспільстві вимагають значних інвестицій з боку влади. З іншого боку, сучасна влада має потребу у знанні. Тенденція до переважання вторинного виробництва, тенденція відтворення духовної сторони людської спільноти свідчить про звернення до так званих пост матеріалістичних цінностей. Проте, як не привабливо звучить ідея повернення людства до духовних цінностей, такі цінності можуть виступати пріоритетними лише для тих, хто володіє цінностями матеріальними. На жаль, реалізуватись у духовній сфері зараз прагнуть, як правило, лише ті, хто реалізувався вже у сфері матеріальній.

Криза ліберальної моделі глобалізації, негативні наслідки її антигуманної спрямованості породжують проблему виживання людини в глобалізованому світі. Ця проблема тісно пов'язана з гострими протиріччями, що обумовлені соціальними, економічними, політичними, ідеологічними обставинами. В результаті значно змінюється світогляд світу, збільшується взаємозалежність усіх сфер суспільного життя, зростає вплив держав одна на одну, а останні, відстоюючи власні національні інтереси та суверенітет, породжують серйозні протиріччя в міжнародних відносинах.

Таке переплетіння гострих суперечностей породжує різні соціально-економічні, політичні, культурні глобальні проблеми. Поява глобальних проблем означає, що людина все частіше зазнає відчуженість, самотність, поринулість у проблеми сьогодення, рабство, обмеження власної свободи. Зміни, що відбуваються зараз, настільки динамічні, що людство не встигає теоретично обмірковувати їх. Світова спільнота придбала і "спільний дім", і спільну долю, і спільну відповідальність за світ, але, наприклад, демократичні цінності та принципи суспільного життя не сприймаються позитивно всім людством. А іноді та активність, з якою вони запроваджуються у життя, викликає зворотні реакції. Більш того, розбіжності набувають великої швидкості в умовах постійного перерозподілу світу на окремі "національні квартири". Одночасно збільшуються суперечності за рівнем життя населення та соціально-економічним розвитком різноманітних країн та народів.

Отже, вихід лише бачиться у створенні нового глобального суспільства, нової глобальної науки про людину. Нове суспільство повинно розвиватися не за принципом споживчого володіння, а за принципом гуманістичного буття. Виховання духовної людини, яка цінує та відстоює ідеали добра, гідності, відповідальності, істини є найактуальнішими завданнями міжнародної політики. Разом з цим духовне реформування повинно супроводжуватися соціально-економічними перетвореннями.

Перспективи подальших досліджень

- аналіз глобального суспільства;
- глобальних трансформаційних процесів.

Джерела та література

1. Воронкова В. Філософія: Навчальний посібник. – К.: ВД “Професіонал”, 2004. – 464с.
2. Степаненко І. Духовність і життєва компетентність // Філософська думка. – №6. – 2005. – С. 40-55.
3. Токарева С. Методологические основания анализа духовности // Философия и общество. – №2. – 2005. – С.80-100.
4. Горлинский В. Духовные приоритеты устойчивого человеческого развития и безопасности общества // Практична філософія. - №2. – 2006. – С.19-34.
5. Паращевін М.. Соціокультурні зміни в контексті глобальних процесів очима населення України // Соціологія: теорія, методи, маркетинг.– №3. –2005. – С.194-206.
6. В. Лелеков, Е. Кошелева. Влияние семьи на преступность несовершеннолетних // СОЦИС. – №1. – 2006. – С. 103-113.
7. Кармадонов О. Глобализация и символическая власть // Вопросы философии. – №5. – 2005. – С. 47-56.
8. Браславец О., Буряк Л. Глобалізаційні виклики духовності на межі тисячоліть, або чи буває лихо з розуму? // Я, СТУДЕНТ. – №3. – 2004. – С.10-11.